

ANALISIS WACANA BUDAYA KESETIAAN DALAM *HIKAYAT HANG TUAH* DAN TERJEMAHANNYA DALAM BAHASA CHINA

(A Cultural Discourse Analysis on Loyalty in Hikayat Hang Tuah and Its Chinese Translation)

Zhao Ran¹
moon0502@hotmail.com

Goh Sang Seong²
gohss@usm.my

School of Foreign Languages and South Asian and Southeast Asian Studies, Yunnan Minzu University, No. 2929, Yuehua Street, Chenggong District, Kunming, Yunnan, China.¹

Bahagian Pengajian Terjemahan dan Interpretasi, Pusat Pengajian Ilmu Kemanusiaan, Universiti Sains Malaysia, USM 11700, Pulau Pinang, Malaysia.²

Pengarang koresponden (*Corresponding author*):²

Rujukan makalah ini (*To cite this article*): Zhao Ran, & Goh Sang Seong. (2025). Analisis wacana budaya kesetiaan dalam *Hikayat Hang Tuah* dan terjemahannya dalam bahasa China. *Melayu: Jurnal Antarabangsa Dunia Melayu*, 18(1), 73–96. [https://doi.org/10.37052/jm.18\(1\)no4](https://doi.org/10.37052/jm.18(1)no4)

Peroleh:	16/12/2024	Semakan:	27/12/2024	Terima:	20/1/2025	Terbit dalam talian:	28/1/2025
Received:		Revised		Accepted:		Published online:	

Abstrak

Hikayat Hang Tuah (HHT) ialah karya agung yang sarat mengandungi unsur budaya Melayu. Dalam HHT, kesetiaan ialah nilai yang signifikan dan teras dalam budaya Melayu. Lantaran itu, dalam konteks terjemahan keberkesanan terjemahan nilai ini amat penting bagi interaksi silang budaya antara budaya bahasa sumber dengan budaya bahasa sasaran. Untuk mengesan keberkesanan ini, kajian ini mengupas budaya nilai kesetiaan dalam HHT melalui perspektif terjemahan budaya dengan memanfaatkan Teori Analisis Wacana dan Laras Bahasa. Analisis terhadap wacana yang mengandungi budaya nilai kesetiaan yang dipaparkan melalui watak

Hang Tuah daripada teks sumber bahasa Melayu (*Hikayat Hang Tuah*) kepada teks sasaran bahasa China (*Hang Du A Chuan Qi*) dilakukan berpandukan tiga aspek utama dalam laras bahasa, iaitu medan wacana, mod wacana dan tenor wacana. Dapatan kajian menunjukkan bahawa penterjemah cenderung mengekalkan elemen-elemen penting dalam medan bahasa dan tenor bahasa, khususnya dalam aspek mod bahasa, penterjemah menterjemahkan bahasa istana kepada teks sasaran dengan menggunakan istilah pada zaman feudal China bagi mengekalkan hierarki dan kesopanan yang menjadi ciri budaya istana Melayu. Selain itu, penterjemah menggunakan istilah keagamaan dalam bentuk yang sesuai dengan konteks bahasa sasaran bagi memperkenalkan nilai kesetiaan Hang Tuah terhadap raja dan agama kepada pembaca bahasa sasaran. Usaha ini bukan sahaja memastikan budaya nilai kesetiaan Melayu terpelihara, malahan juga memupuk pemahaman interaksi silang budaya antara masyarakat Melayu dengan masyarakat di China.

Kata kunci: *Hikayat Hang Tuah*, kesetiaan, terjemahan budaya, analisis wacana, mod bahasa, bahasa istana

Abstract

Hikayat Hang Tuah (HHT) is a masterpiece rich with elements of Malay culture. In the HHT, loyalty is a significant value and a cornerstone of Malay culture. Therefore, in the context of translation, the effectiveness of conveying this value is crucial for cross-cultural interaction between the source language culture and target language culture. To evaluate this effectiveness, this study examines the culture value of loyalty in HHT through the perspective of cultural translation, employing the Discourse and Register Analysis Theory. Analysis of discourse containing the culture of loyalty reflected through the character of Hang Tuah from the Malay source text (Hikayat Hang Tuah) to the Chinese target text (Hang Du A Chuan Qi) is conducted through three main aspects of register: field of discourse, mode of discourse, and tenor of discourse. The findings indicate that the translator tends to maintain important elements in the field of language and tenor of language. Particularly, in the aspect of language mode, the translator translates court language to the target text using terms from China's feudal era to maintain the hierarchy and decorum characteristic of Malay court culture. Additionally, the translator's use of religious terms in forms appropriate to the context of target language also clarifies Hang Tuah's loyalty to the king and religion for target language readers. These efforts not only ensure the preservation of Malay cultural values of loyalty but also foster understanding of cross-cultural interaction between the Malay and Chinese societies.

Keywords: Hikayat Hang Tuah, loyalty, cultural translation, discourse analysis, language mode, court language

PENDAHULUAN

Dalam konteks sastera, budaya merupakan konsep yang amat kompleks kerana istilah “budaya” itu sendiri mengalami perkembangan makna sepanjang zaman, lantas menjadikannya asas penting dalam pelbagai sistem dan disiplin ilmu (Williams, 2015:49). Kekayaan dan keunikan unsur budaya yang terkandung dalam karya sastera menjadikan terjemahan budaya sebagai isu yang memerlukan perhatian yang berterusan dalam dunia penyelidikan terjemahan. *Hikayat Hang Tuah* (HHT), sebuah epik Melayu yang teragung, merupakan karya yang berjaya menonjolkan kepelbagaian dan kehalusan budaya Melayu, seterusnya menarik perhatian para sarjana untuk mengkaji hikayat ini (Tengku Intan Marlina Tengku Mohd Ali & Salinah Ja’far, 2013).

Kedudukan HHT sebagai dokumen budaya penting, seperti yang dinyatakan oleh Kamaruddin M. Said (2007), memperlihatkan nilai budaya-politik Alam Melayu yang digambarkan melalui masyarakat dan budaya Melayu pada zaman kerajaan Melayu Melaka dan Jawa pada abad ke-15. Gagasan ini diperkukuh melalui pernyataan Noriah Taslim (2012) yang menganggap bahawa HHT sebagai dokumen budaya dan kemasyarakatan yang harus diberikan perhatian khusus. Oleh hal yang demikian, kepentingan HHT bukan hanya terletak pada naratif epiknya, tetapi juga sebagai manifestasi budaya Melayu yang telah mempengaruhi identiti dan cita-cita bangsa Melayu sehingga hari ini (Abdul Razak Salleh et al., 2015). Ekoran daripada pernyataan ini, sesungguhnya kajian tentang terjemahan budaya Melayu amatlah signifikan terutamanya dalam konteks keberkesanan penyampaian budaya kesetiaan Melayu dalam bahasa lain. Oleh itu, kajian ini mengenal pasti dan mencerakan budaya kesetiaan dalam HHT serta menganalisis keberkesanan penyampaian terjemahan budaya kesetiaan dalam HHT dalam bahasa China.

Kesetiaan dalam Kesusasteraan Melayu

Dalam kesusasteraan Melayu, konsep kesetiaan sering diungkapkan sebagai nilai yang tinggi dan asas, terutamanya dalam konteks hubungan rakyat dengan pemerintah. Hal ini terbukti daripada gagasan Tuan Siti Nurul Suhadah Tuan Adnan dan Mohd Firdaus Che Yaacob (2023:61) yang menyatakan bahawa kesetiaan ialah sifat yang melibatkan keteguhan hati dan kejujuran yang berpegang pada satu pihak. Menurut kedua-dua orang sarjana ini lagi, kesetiaan merangkumi akal budi yang bijaksana, kebaikan hati serta keberanian dalam mempertahankan sesuatu hubungan (Tuan Siti Nurul Suhadah Tuan Adnan & Mohd Firdaus Che Yaacob, 2023: 68). *Kamus Dewan* (2007:1481) mentakrifkan kesetiaan sebagai keadaan yang kekal dan keteguhan hati individu yang patuh

dan dapat diharapkan. Pemerian ini menonjolkan aspek moral yang penting dalam pembentukan hubungan sosial dan institusi politik dalam masyarakat Melayu tradisional.

Namun, nilai kesetiaan ini tidak boleh dilihat secara terpisah daripada budaya masyarakat Melayu yang mendasarinya. Sepertimana yang digagaskan oleh Liu Miqing (2006:30), budaya mental merujuk lapisan budaya yang paling mendalam dalam sesebuah masyarakat, merangkumi aspek ideologi, kognitif dan emosi yang membentuk pandangan dunia serta nilai unik masyarakat tersebut. Konsep ini selaras dengan gagasan Zainal Kling (2005:19) yang menyatakan bahawa minda Melayu ialah kapasiti mental yang melibatkan proses kognisi, emosi dan tindakan yang terwujud dalam percakapan, tulisan dan naratif budaya. Dalam konteks hubungan rakyat dengan pemerintah, kesetiaan Hang Tuah kepada Sultan Melaka dapat difahami bukan sekadar tindakan taat, tetapi juga sebagai imej mental kolektif masyarakat Melayu tentang pengabdian yang ideal.

Untuk memperjelas konsep ini, para sarjana telah mengemukakan gagasan masing-masing dalam kesusasteraan Melayu. Antaranya, Mardiah Mawar Kembaren (2014:187) mencerakin kesetiaan sebagai satu daripada faktor utama yang menyumbang kepada kejayaan bangsa Melayu. Gagasan ini tercermin daripada pernyataan Muhammad Haji Salleh (2000:60) yang mengusulkan bahawa dalam karya *Hikayat Hang Tuah*, kesetiaan Hang Tuah terhadap Sultan Melaka menjadi simbol sejarah kejayaan Melayu. Hang Tuah melambangkan kesepaduan masyarakat Melayu yang berpegang teguh pada prinsip ketaatan dan kesetiaan dalam mempertahankan institusi pemerintahan yang bersifat sakral dan suci. Selain itu, Norazimah Zakaria (2015:28) mengaitkan kesetiaan dengan unsur kuasa ghaib, iaitu raja dianggap sebagai keturunan dewa yang mampu menarik kesetiaan rakyat. Sistem istana yang berakar umbi ini menjadikan ketaatan kepada raja sebagai norma sosial dan nilai suci yang diwarisi.

Kesetiaan yang ditonjolkan dalam *Hikayat Hang Tuah* (HHT), seperti episod Hang Tuah menyelamatkan raja semasa diutus ke negeri luar atau menerima titah hukuman mati tanpa persoalan, mencerminkan nilai patriotisme dan semangat jati diri terhadap ketuanan Melayu. Sepertimana yang dinyatakan oleh Tengku Intan Marlina Tengku Mohd Ali dan Salinah Ja'afar (2013:99), kesetiaan kepada raja merupakan identiti penting masyarakat Melayu tradisional, yang menjadi elemen kukuh dalam kestabilan sosial dan politik. Menurut Norazimah Zakaria (2015:28) lagi, nilai kesetiaan ini bukan sahaja menjadi pedoman dalam pembentukan budaya tradisional, tetapi juga panduan moral kepada masyarakat moden untuk mengamalkan

sifat akhlak yang baik serta taat akan ibu bapa, negara dan agama, sesuai dengan peribahasa Melayu, “berbuat baik dibalas baik”.

Secara keseluruhannya, konsep kesetiaan dalam kesusasteraan Melayu bukan sahaja melambangkan kepatuhan individu kepada pemimpin, tetapi juga mencerminkan budaya mental masyarakat Melayu. Dalam konteks ini, kesetiaan Hang Tuah kepada Sultan Melaka memperlihatkan nilai budaya mental seperti ketaatan, keberanian dan pengabdian dapat memperkukuh jati diri Melayu serta membentuk semangat patriotik bagi mempertahankan maruah bangsa.

Kepentingan Penelitian Terjemahan Budaya Nilai Kesetiaan dalam HHT

Penelitian terjemahan nilai kesetiaan dalam HHT adalah penting untuk memahami proses pemindahan nilai budaya mental Melayu dalam bahasa sasaran. Sebagai sebuah karya agung yang kaya dengan budaya mental Melayu, HHT memperlihatkan nilai kesetiaan sebagai tonggak utama peradaban Melayu (Asmah Haji Omar, 2005:128). Hal ini tidak hanya mencerminkan pemikiran dan identiti bangsa Melayu, tetapi juga menunjukkan nilai seperti kenegaraan, adat dan hubungan setia antara rakyat dengan pemimpin yang menjadi asas kestabilan sosial dan politik dalam masyarakat tradisional (Hassan Ahmad, 2005:147).

Dalam proses penterjemahan, kesetiaan Hang Tuah membawa cabaran kepada penterjemah. Cabaran ini termasuk bagaimana imej mental seperti hubungan sakral antara rakyat dengan raja serta konsep kepahlawanan Hang Tuah sebagai lambang pengabdian yang ideal dapat difahami dalam budaya bahasa sasaran. Sepertimana yang ditegaskan oleh Goh Sang Seong (2024:4), terjemahan bukan sekadar pemindahan huruf dan abjad, tetapi pemindahan imej mental yang mengandungi makna budaya mendalam. Dengan ini, penterjemah perlu menyesuaikan penggunaan bahasa istana atau bahasa diraja dalam teks sasaran bagi mengekalkan suasana formal dan hierarki budaya Melayu dalam konteks yang dapat diterima oleh pembaca bahasa sasaran.

Dengan huraian ini, jelaslah bahawa penelitian terhadap penterjemahan nilai kesetiaan adalah penting dalam usaha mempergiat interaksi budaya. Usaha ini bukan sahaja membantu memastikan nilai kesetiaan sebagai imej mental utama budaya Melayu dapat diterjemahkan dengan berkesan, tetapi juga memperlihatkan terjemahan dapat menjadi wahana untuk memperkenalkan pandangan sarwa Melayu kepada masyarakat lain, sekali gus menggalakkan kefahaman interaksi silang budaya yang lebih mendalam.

KAJIAN LEPAS

Kajian terhadap HHT menjadi satu tumpuan yang menarik perhatian para sarjana. Berdasarkan sorotan kepustakaan mengenai HHT yang terkini, didapati bahawa kajian-kajian lampau telah meneliti pelbagai aspek seperti peranan gender dan kuasa (Mohd Haniff Mohammad Yusoff, 2022), simbolisme budaya (Mohd Samsudin, 2023), strategi kepimpinan (Norazimah Zakaria et al., 2020), penggunaan bahasa (Darwalis Sazan, 2023) dan amali penterjemahan (Nor Idatul Akmar Zulkipli & Haslina Haroon, 2023). Kajian-kajian terdahulu juga memberikan tumpuan kepada aspek keperibadian watak (Rahmah Bujang, 2012), aplikasi nilai sastera (Noriah Taslim, 2012), implisit ujaran (Hussin Sarif, 2010), dan simbol budaya (Tengku Intan Marlina Tengku Mohd Ali & Salinah Ja'afar, 2013).

Walaupun kajian-kajian ini telah menyumbang kepada pemahaman yang mendalam tentang HHT, terdapat beberapa kelompangan yang masih perlu diisi. Pertama, walaupun aspek penterjemahan telah dikaji dari segi sejarah dan perkembangannya (Nor Idatul Akmar Zulkipli & Haslina Haroon, 2023), namun kajian khusus tentang pemindahan nilai kesetiaan dalam penterjemahan HHT kepada bahasa asing, terutamanya bahasa China, masih belum diberikan perhatian.

Kedua, walaupun nilai kesetiaan merupakan tema utama dalam HHT dan Hang Tuah sering dianggap sebagai simbol kesetiaan dalam budaya Melayu, namun analisis tentang konsep kesetiaan ini dari sudut konteks penterjemahan budaya masih belum diteliti sepenuhnya, terutamanya dari segi keberkesanan terjemahan dalam penyampaian semula nilai budaya mental Melayu, masih belum mendapat perhatian yang mencukupi.

Ketiga, seperti yang dinyatakan oleh Hassan Ahmad (2005:148), Hang Tuah sebagai “wira budaya Melayu” yang mencerminkan nilai-nilai kepahlawanan dan kesetiaan dalam hubungan antara rakyat dengan pemimpin. Walau bagaimanapun, kajian tentang terjemahan nilai budaya mental ini yang merangkumi ideologi, sistem pemikiran dan emosi masyarakat Melayu dalam konteks penterjemahan masih belum diberikan perhatian.

Oleh itu, kajian ini bertujuan untuk mengisi jurang tersebut dengan menganalisis aspek kesetiaan dalam penterjemahan HHT ke dalam bahasa China. Kajian ini diharapkan bukan sahaja dapat memperkaya pemahaman tentang konsep kepahlawanan Melayu, tetapi juga dapat memberikan perspektif baharu tentang cabaran dan strategi dalam terjemahan nilai budaya yang kompleks ini dalam bahasa dan budaya yang berbeza. Hal ini penting untuk memahami bagaimana nilai kesetiaan yang menjadi asas dalam budaya Melayu dapat difahami dan dihayati oleh pembaca bahasa sasaran yang berlainan latar belakang budaya.

METODOLOGI

Kajian ini menggunakan pendekatan kualitatif deskriptif dengan menerapkan teori Analisis Wacana oleh Hatim dan Mason (2001) bagi mengupas wacana yang mengandungi budaya kesetiaan dalam HHT dan terjemahannya dalam *Hang Du A Chuan Qi*. Metodologi kajian ini merangkumi beberapa komponen utama seperti yang berikut:

Korpus Kajian

Kajian ini memanfaatkan *Hikayat Hang Tuah* cetakan kedua (edisi kulit lembut) yang diterbitkan oleh Dewan Bahasa dan Pustaka pada tahun 2017 sebagai teks sumber kerana judul ini merupakan edisi terbaharu. Manakala teks sasaran ialah terjemahan bahasa China, *Hang Du A Chuan Qi*, cetakan pertama yang diterbitkan oleh Intelligentsia Book Station diterjemahkan oleh Huang Yuanhuan (2006). Judul ini dipilih kerana judul ini ialah satu-satunya versi terjemahan bahasa China yang ditemukan di pasaran.

Korpus kajian dipetik secara manual oleh pengkaji daripada kedua-dua buah teks tersebut, dengan memberikan tumpuan pada wacana kesetiaan Hang Tuah terhadap Sultan Melaka. Korpus yang dipetik daripada teks sumber mengandungi 1034 patah perkataan dan korpus yang dipetik daripada teks sasaran mengandungi 1458 patah perkataan. Pemilihan wacana kesetiaan adalah berdasarkan perenggan atau ayat yang dapat mencerminkan budaya kesetiaan dalam wacana antara Hang Tuah dengan watak lain seperti Sultan, Bendahara, dan rakan seperjuangannya. Kriteria pemilihan termasuk perbualan atau naratif yang menyerlahkan kesetiaan Hang Tuah terhadap Sultan Melaka secara ketara, termasuk ungkapan tidak akan berkhidmat untuk raja lain, kesanggupan melindungi Sultan Melaka, kemutlakan penerimaan sebarang titah daripada Sultan Melaka, dan kesediaan membantu Sultan Melaka menyelesaikan sebarang masalah termasuk perkara-perkara yang remeh.

Kaedah Kajian

Untuk menjalankan kajian ini, teori Analisis Wacana oleh Hatim dan Mason (2001:46-55) dimanfaatkan bagi menganalisis aspek kesetiaan dalam HHT. Analisis ini dilakukan dengan mengenal pasti dan mengkaji tiga faktor utama dalam laras bahasa: medan wacana (*field of discourse*), mod wacana (*mode of discourse*) dan tenor wacana (*tenor of discourse*). Teori ini membantu pengkaji membahagi-bahagikan suatu wacana panjang yang tidak bertanda kepada tiga komponen yang

dapat dianalisis dengan tuntas, lalu menjadikan analisis wacana yang panjang lebih munasabah.

Teori ini membantu pengkaji memahami konteks budaya dan bahasa dalam wacana asal melalui tiga aspek berikut:

- (1) Medan wacana membolehkan pengkaji memahami konteks budaya kesetiaan Melayu melalui analisis situasi yang menggambarkan konsep kesetiaan dalam HHT, seperti ketaatan Hang Tuah kepada Sultan dalam pelbagai peristiwa.
- (2) Mod wacana membantu pengkaji mengenal pasti cara budaya kesetiaan diungkapkan dalam teks sumber melalui analisis gaya bahasa, penggunaan simbol dan bentuk penyampaian yang mencerminkan nilai-nilai masyarakat Melayu.
- (3) Tenor wacana memungkinan pengkaji memahami hubungan hierarki dan nilai sosial yang terkandung dalam interaksi antara watak, terutamanya hubungan Hang Tuah dengan Sultan yang mencerminkan konsep kesetiaan dalam budaya Melayu.

Pemahaman terhadap ketiga-tiga aspek ini memberikan panduan dalam menganalisis keberkesanan terjemahan dengan cara berikut:

- (1) Membantu pengkaji menilai sama ada situasi yang menggambarkan kesetiaan dalam teks sumber dapat difahami dengan tepat dalam konteks budaya sasaran;
- (2) Membolehkan pengkaji mengenal pasti sama ada gaya bahasa dan simbol yang digunakan dalam terjemahan dapat menyampaikan nilai kesetiaan dengan berkesan;
- (3) Memudahkan penilaian terhadap pemindahan hubungan hierarki dan nilai sosial yang terkandung dalam konsep kesetiaan dalam bahasa sasaran.

Dengan ini, jelaslah bahawa teori ini membantu pengkaji memahami konteks budaya dan bahasa dalam wacana asal, seterusnya dapat memberikan panduan dalam analisis terhadap keberkesanan terjemahan nilai dan simbolisme budaya kesetiaan ke dalam bahasa sasaran.

Laras Bahasa

Hatim dan Mason (2001:46) mengusulkan konsep laras bahasa dengan merujuk perbezaan penggunaan kosa kata, tatabahasa dan lain-lain yang wujud dalam aktiviti bahasa yang berbeza. Misalnya perbezaan penggunaan kosa kata dan tatabahasa dalam komentar sukan dan doa di gereja. Bagi menghuraikan amalan laras bahasa,

tiga aspek utama dikemukakan oleh Hatim dan Mason (2001:48), iaitu medan wacana, mod wacana dan tenor wacana.

Medan Wacana

Analisis medan wacana berfokus pada konteks atau bidang aktiviti semasa wacana berlaku (Hatim & Mason, 2001:48-49, 55). Dalam konteks HHT, aspek ini dapat ditonjolkan melalui episod-episod yang menyerlahkan budaya kesetiaan melalui watak Hang Tuah seperti beliau diutus ke negeri asing, menghadapi musuh atau dijatuhi hukuman mati. Kupasan terhadap budaya kesetiaan ini dapat membantu menjawab persoalan “Apakah yang sedang berlaku?” dalam budaya Melayu. Proses ini melibatkan pemahaman tentang tujuan penggunaan bahasa dalam karya ini serta fungsi sastera sebagai wahana penzahiran identiti dan aspirasi bangsa.

Mod Wacana

Kajian mod wacana meneliti cara penyampaian maklumat dalam teks, sama ada melalui lisan atau tulisan, serta cara mencerminkan nilai masyarakat (Hatim & Mason, 2001:49–50). Dalam HHT, gaya penyampaian dan media yang digunakan memainkan peranan penting dalam menggambarkan sikap, pandangan hidup dan struktur sosial masyarakat Melayu. Proses ini membantu menjawab “Bagaimanakah ia disampaikan?” (Hatim & Mason, 2001:55) yang melibatkan analisis pada bentuk naratif dan simbolisme dalam teks serta cara sastera klasik Melayu disesuaikan dengan konteks pembaca bahasa sasaran.

Tenor Wacana

Tenor wacana, iaitu hubungan antara pembicara dengan pendengar atau penulis dan pembaca, dianalisis untuk memahami fungsi komunikasi dalam teks (Hatim & Mason, 2001:50–51). Melalui analisis tenor wacana, watak-watak dalam HHT, termasuk hubungan antara Hang Tuah dengan rajanya, dilihat sebagai cerminan nilai hubungan sosial dan hierarki dalam budaya Melayu. Kupasan terhadap aspek ini menjawab persoalan “Siapakah yang berbicara?” dan “Mengapakah mereka berbicara seperti itu?” (Hatim & Mason, 2001:55), serta membolehkan pemindahan konteks yang tepat dalam bahasa sasaran.

ANALISIS DAN PERBINCANGAN

Budaya Kesetiaan dalam HHT dan Terjemahannya

Sepertimana yang diuraikan pada bahagian “Kepentingan Penelitian Terjemahan Kesetiaan dalam HHT”, budaya kesetiaan kepada raja dijadikan tumpuan analisis kerana kesetiaan dianggap sebagai sikap penting untuk melambangkan kedaulatan negara Melayu (Hassan Ahmad, 2005:149; Mohd Samsudin, 2023:3). Oleh itu, fokus utama kupasan dalam bahagian ini adalah untuk menganalisis sifat kesetiaan Hang Tuah kepada raja daripada teks sumber ke dalam teks sasaran.

Melalui kajian yang berpandukan analisis wacana ini, pengkaji dapat mengenal pasti sama ada sifat kesetiaan Hang Tuah kepada raja dalam teks sumber dapat dijelmakan semula atau tidak dalam teks sasaran.

Jadual 1 Data 1 (Wacana semasa Hang Tuah diutus ke negeri asing).

Teks sumber	Teks sasaran
Maka sembah Tun Tuah, “Daulat Tuanku Andika Betara, patik aji anak Melayu hamba ke bawah paduka anakanda Sultan Melaka; akan sekarang jadi hamba ke bawah Duli Paduka Betara.” Setelah Seri Betara menengar sembah Tun Tuah itu maka Seri Betara pun terlalu sukacita hatinya dan kasih gemar akan Tun Tuah itu. Maka titah Seri Betara, “Hai Kiai Tuah, mahukah engkau jadi hambaku supaya engkau kujadikan penggawa agung di bawahku dan kududukan di bawah Patih Gajah Mada dan aku anugerahi sebuah negeri dan kuberi bini empat puluh.” Maka sembah Tun Tuah, “Daulat Tuanku Andika Betara, patik hamba yang hina ini mohonkan ampun dan kurnia di bawah Duli Paduka Betara; <u>tatkala patik di Melaka, hamba ke bawah duli paduka anakanda Sultan Melaka; akan sekarang patik di Majapahit; hamba ke bawah Duli Paduka Betara. Mana titah sangulun, tetapi, lamun sudah pekerjaan paduka anakanda ini, ke manatah perginya?</u> Selang paduka anakanda lagi jadi hamba ke bawah Duli Betara, ini pula patik sekalian.” (HHT, 2017:117)	国王又问杭·杜阿：“您是何处马来人？”杭·杜阿奏道：“陛下，小臣是满刺加国人，是满刺加苏丹的臣民，现在也是陛下的臣民。”国王听了杭·杜阿的启奏，心中大喜，对他宠爱有加。国王又问道：“杭·杜阿，您愿做联的臣民吗？朕可以封您为最高统帅，位置仅次于宰相加渣·玛达。朕可以把一个国家封给您，并赏赐四十美女。”杭·杜阿奏道：“陛下，小臣位卑身贱，请陛下恕罪和开恩。小臣在满刺加时，是满刺加苏丹的臣民。现在小臣在满者伯夷，当然是陛下的臣民。陛下圣旨，小臣奉行。不过，小臣已是满刺加王的臣民，不管到何处去，都是他的臣民。我王已是陛下的臣民，小臣也不例外。” (<i>Hang Du A Chuan Qi</i> 2006:125)

Transliterasi: ...[xiaoche] [zai] [manlajia] [shi], [shi] [manlajia] [sudan] [de] [chenmin]. [xianzai] [xiaoche] [zai] [manzheboyi], [dangran] [shi] [bixia] [de] [chenmin]. [bixia] [shengzhi], [xiaoche] [fengxing]. [buguo], [xiaoche] [yi] [shi] [manlajia] [wang] [de] [chenmin], [buguan] [dao] [hechu] [qu], [dou] [shi] [ta] [de] [chenmin]...

Glos: ...[patik] [di] [Melaka] [semasa], [ialah] [Melaka] [Sultan] [kata abstrak] [hamba]. [sekarang] [patik] [di] [Majapahit], [tentulah] [ialah] [ke bawah duli paduka] [kata abstrak] [hamba]. [ke bawah duli paduka] [titah], [patik] [junjung]. [tetapi], [patik] [sudah] [ialah] [Melaka] [raja] [kata abstrak] [hamba], [lamun] [ke] [mana] [pergi], [pun] [ialah] [baginda] [kata abstrak] [hamba]...

Kupasan terhadap wacana ini adalah seperti paparan dalam Jadual 2.

Jadual 2 Analisis laras bahasa mengenai wacana semasa Hang Tuah diutus ke negeri asing.

	Teks sumber	Teks sasaran
Medan Wacana	Perbualan rasmi antara hamba dengan raja.	Perbualan rasmi antara hamba dengan raja.
Mod Wacana	Bahasa istana Melayu.	Bahasa formal yang menggunakan ganti nama diri istana.
Tenor Wacana	Penuh hormat yang menunjukkan hierarki.	Penuh hormat yang menunjukkan hierarki.

Berdasarkan analisis medan wacana, teks sumber dalam Data 1 menggambarkan perbualan rasmi antara Hang Tuah dengan Betara (Raja) Majapahit. Hang Tuah menjelaskan kesetiannya kepada Sultan Melaka dan membincangkan kedudukannya di bawah pemerintahan Betara. Teks ini memaparkan rundingan politik tingkat tinggi yang melibatkan tawaran kekuasaan, pangkat dan kekayaan. Unsur budaya kesetiaan dan struktur kuasa terpancar dalam perbualan ini. Teks sasaran dalam Data 1 berjaya menyampaikan kandungan yang sama, iaitu perbualan antara raja dengan hamba, serta raja Majapahit menawarkan pangkat dan kekayaan tinggi kepada Hang Tuah sebagai balasan kesetiannya.

Dari sudut mod wacana, teks sumber menggunakan bahasa diraja juga dikenali sebagai bahasa istana (Awang Azman Awang Pawi & Hayati Adnan, 2022:18). Menurut Asmah Haji Omar (2016:1), bahasa istana merupakan laras bahasa yang digunakan secara khusus dalam komunikasi antara kerabat diraja serta dalam perbincangan berkaitan hal ehwal raja. Jelani Harun (2010) menyatakan bahawa bahasa istana dapat ditakrifkan sebagai satu bentuk bahasa yang sopan, tertib dan penuh perhatian, serta mempunyai ciri-ciri khusus yang membezakannya daripada

bahasa biasa. Bahasa ini digunakan dalam kalangan golongan diraja atau ketika merujuk hal-hal yang berkaitan dengan raja atau kerabat istana. Dalam teks sumber ini, penggunaan frasa seperti “Daulat Tuanku Andika Betara” dan “patik hamba yang hina ini mohonkan ampun dan kurnia di bawah Duli Paduka Betara” menunjukkan formaliti dan gaya bahasa istana yang jelas. Frasa dan ayat ini menonjolkan hierarki dan kesopanan dalam diplomasi politik. Hal ini selaras dengan gagasan Awang Azman Awang Pawi dan Hayati Adnan (2022:18) yang menyatakan bahawa sifat sopan santun dalam budaya Melayu terungkap melalui komunikasi yang mengelakkan konflik serta menjaga maruah pihak lain. Oleh itu, mod wacana teks sumber ini menyerlahkan interaksi yang penuh dengan adat sopan santun, selaras dengan konvensi feudal.

Teks sasaran dalam bahasa China turut mengekalkan nada formal. Penterjemah memilih untuk mengekalkan unsur-unsur bahasa istana daripada teks sumber melalui penggunaan istilah klasik China dalam konteks diraja. Sebagai contoh, frasa “Daulat Tuanku Andika Betara” diterjemahkan sebagai 陛下 (Paduka), iaitu bentuk sapaan diraja dalam bahasa China klasik yang khusus untuk raja. Selain itu, penterjemah mengekalkan gaya bahasa istana Melayu dengan menterjemahkan frasa seperti “patik hamba yang hina ini mohonkan ampun dan kurnia di bawah Duli Paduka Betara” kepada 小臣位卑身贱，请陛下恕罪和开恩. Walaupun beberapa ungkapan penghormatan dalam teks sumber disederhanakan dalam teks sasaran, seperti “ke bawah Duli Paduka Betara” dan “Daulat Tuanku Andika Betara” diringkaskan menjadi 陛下, penterjemah berjaya mengekalkan nuansa bahasa istana Melayu zaman silam dengan menzahirkan konsep kesetiaan itu melalui bentuk bahasa feudal klasik China. Usaha ini menunjukkan bahawa penterjemah bukan sahaja menyampaikan makna, malah turut mengekalkan mod komunikasi yang membolehkan pembaca merasai latar sejarah dan budaya feudal dalam teks sumber.

Seterusnya, dari aspek tenor wacana, tenor dalam teks sumber sangat formal, penuh hormat dan berdasarkan struktur hierarki masyarakat feudal. Hang Tuah menggunakan ungkapan seperti “Daulat Tuanku Andika Betara” untuk merujuk raja, yang menunjukkan penghormatan dan kesetiaan mendalam. Hang Tuah juga tampil sebagai seorang yang rendah diri di samping menegaskan kesetiannya kepada Sultan Melaka. Manakala, dalam teks terjemahan, penggunaan bahasa tetap formal dan penuh hormat. Teks terjemahan mengekalkan hubungan hierarki yang ada dalam teks sumber. Hang Tuah masih menggunakan bahasa hormat, iaitu 陛下, 小臣位卑身贱，请陛下恕罪和开恩 (Paduka, kedudukan patik rendah dan hina, mohon ampun dan kurnia), dan 陛下圣旨，小臣奉行 (titah Paduka patik junjungkan). Bahasa hormat ini digunakan bagi menunjukkan penghormatan kepada raja Majapahit di samping menegaskan kesetiannya kepada Sultan Melaka.

Analisis wacana bagi teks sumber dan teks sasaran menunjukkan bahawa medan wacana kedua-dua teks ini memberikan konteks dan unsur budaya penting yang mempamerkan nilai kesetiaan. Mod wacana mengekalkan nada formal istana, manakala tenor wacana menonjolkan hubungan hierarki antara Hang Tuah dengan Seri Betara, di samping mengekalkan makna kesetiaan walaupun dalam budaya yang berlainan.

Tuntasnya, dengan menganalisis medan, mod dan tenor wacana yang digunakan, dapat dilihat bahawa nilai kesetiaan Hang Tuah dikekalkan dalam terjemahan. Usaha ini menunjukkan bahawa terjemahan berjaya menzahirkan budaya mental Melayu dalam teks sasaran, iaitu prinsip kesetiaan dalam sistem sosial Melayu.

Jadual 3 Data 2 (Wacana semasa Hang Tuah menghadapi musuh).

Teks sumber	Teks sasaran
Maka orang minum itu pun terlalu ramai. <u>Maka Tun Tuah dan Tun Jebat, Tun Lekir dan Tun Lekiu dan Tun Kasturi pun tiadalah jauh di singgahsana Raja Melaka</u>, duduk dengan ingatnya; syahadan penduanya diselaknya. Maka Tun Tuah pun berkata pada Hang Jebat dan Hang Kasturi, Hang Lekir, Hang Lekiu dengan bahasa Feringgi, “Adapun kita lihat lakunya Patih Gajah Mada ini, banyak mainnya; terlalu pulun orangnya. Jika sesuatu peri Duli Yang Dipertuan yang Betara Majapahit dan Patih Gajah Mada itu bahagian hambalah menikam dia; di mana kuberi bergerak lagi daripada tempatnya duduk itu. Adapun Duli Yang Dipertuan di atas tuan hamba keempat membawa ke perahu.” (HHT, 2017:141)	于是所有的人都互相敬酒，开怀畅饮，欢天喜地，人声鼎沸。但杭·杜阿五兄弟紧紧随侍在满刺加王宝座两侧，寸步不离。他们提高警惕，掀开正副双把短剑。杭·杜阿用佛郎机语对他四位兄弟说：“加渣·玛达宰相这个恶棍，有什么反常举止，由我负责收拾他和满者伯夷王，他们能往哪里逃？满刺加王陛下，就由你们护送回船。” (<i>Hang Du A Chuan Qi</i> 2006:147)
Transliterasi: ...[dan] [Hang Du A] [wu] [xiongdi] [jinjin] [suishi] [zai] [manlajia] [wang] [baozuo] [liangce], [cunbu] [buli]...	
Glos: ...[tetapi] [Hang Tuah] [lima] [saudara] [dengan dekat] [mengiringi] [di] [Melaka] [raja] [singgahsana] [tepi], [langkah inci] [tidak meninggalkan]...	

Kupasan terhadap wacana ini adalah seperti paparan dalam Jadual 4.

Jadual 4 Analisis laras bahasa mengenai wacana semasa Hang Tuah menghadapi musuh.

Laras Bahasa	Teks sumber	Teks sasaran
Medan Wacana	Naratif mengenai jamuan malam dan perbualan untuk membuat pencegahan oleh utusan Melayu.	Naratif mengenai jamuan malam dan perbualan untuk membuat pencegahan oleh utusan Melayu.
Mod Wacana	Bahasa tidak formal.	Bahasa tidak formal dan lebih kasar.
Tenor Wacana	Hubungan erat antara rakan.	Hubungan erat antara rakan.

Dalam Jadual 4, teks sumber dalam Data 2 menggambarkan suasana penuh kemeriahan dalam sebuah jamuan malam semasa Hang Tuah diutus ke Majapahit bersama Raja Melaka. Dalam suasana ini, Hang Tuah dan empat saudaranya berjaga-jaga di singgahsana Raja Melaka. Perbualan mereka menunjukkan kewaspadaan terhadap tindakan Patih Gajah Mada yang mencurigakan, dan Hang Tuah menetapkan peranan masing-masing untuk melindungi keselamatan raja Melaka. Teks sasaran dalam Data 2 pula menyampaikan kandungan yang serupa dengan cara yang lebih langsung. Semua orang digambarkan sedang minum dengan penuh kegembiraan, sedangkan Hang Tuah dan empat saudaranya menjaga Raja Melaka dengan sikap waspada.

Dari sudut mod wacana, dalam teks sumber, gaya bahasa Melayu yang digunakan adalah tidak formal dan bukan bahasa istana. Namun, sapaan formal seperti “Duli Yang Dipertuan” tetap dikekalkan untuk menunjukkan penghormatan dan kesetiaan Hang Tuah kepada Raja Melaka. Penggunaan sapaan ini juga menyerlahkan pentingnya hierarki dan hubungan feudal dalam kalangan mereka. Selain itu, penggunaan bahasa yang sederhana tetapi sopan membantu menggambarkan situasi diplomatik tanpa menggunakan bahasa yang terlalu keras atau langsung. Teks sasaran bersifat lebih langsung, dan struktur ayatnya lebih ringkas. Penggunaan bahasanya hampir sama dengan teks sumber, iaitu bukan bahasa istana. Namun terdapat sedikit perubahan mod bahasa yang menyebabkan kedengarannya lebih agresif dan kurang diplomatik, iaitu “Patih Gajah Mada” ditambahkan frasa penerang 恶棍 (si jahat) lalu diterjemahkan sebagai 加渣·玛达宰相这个恶棍 (Bendahara Gajah Mada si jahat). Penggunaan bahasa ini kedengaran lebih kasar. Terjemahan sedemikian memperlihatkan bahawa penterjemah ingin memperjelas keadaan yang mengancam Hang Tuah dan rombongannya kepada pembaca bahasa sasaran.

Jika ditinjau dari aspek tenor wacana bagi teks sumber dalam Jadual 2, Hang Tuah menggunakan bahasa tidak formal untuk berbicara dengan rakan-rakannya. Hal ini

menunjukkan hubungan erat antara mereka dan tiada keperluan untuk menggunakan bahasa istana. Walaupun demikian, frasa seperti “Duli Yang Dipertuan” tetap digunakan. Hal ini menunjukkan penghormatan yang mendalam terhadap Raja Melaka serta hierarki feudal. Bahasa yang digunakan memperlihatkan kesetiaan Hang Tuah dan rakan-rakannya sebagai hamba yang bertanggungjawab melindungi raja Melaka. Nada yang serupa dihasilkan dalam teks sasaran, dengan penggunaan bahasa tidak formal yang menekankan keakraban antara Hang Tuah dan rakan-rakannya. Penambahan ungkapan yang lebih kasar seperti 恶棍 (si jahat) sebagai rujukan kepada Patih Gajah Mada bertujuan untuk menampilkan ancaman nyata yang dihadapi oleh mereka. Penggunaan bahasa ini mengukuhkan lagi keakraban serta kesamaan kedudukan antara Hang Tuah dan rakan-rakannya, di samping mengekalkan unsur penghormatan kepada Raja Melaka.

Intihanya, penterjemah berjaya mengekalkan unsur-unsur penting dalam medan, mod, dan tenor wacana, dengan sedikit penyesuaian dalam gaya bahasa bagi menonjolkan konteks bahaya serta kepentingan hierarki dalam budaya feudal. Usaha ini memberi pembaca teks sasaran gambaran yang lebih jelas tentang suasana dan hubungan antara watak.

Jadual 5 Data 3 (Wacana semasa Hang Tuah dihukum mati).

Teks sumber	Teks sasaran
Maka kata bendahara, “Ayo, Laksamana, hamba ini dengan titah Duli Yang Dipertuan suruh membuang orang kaya.” Setelah Laksamana menengar kata bendahara demikian itu, maka Laksamana pun menghunus kerisnya dari pinggangnya lalu dipersembahkannya pada bendahara; demikian katanya, “<u>Alhamdulillah! Si Tuah tiada bertuan dua tiga dan Si Tuah tiada mau derhaka kepada tuannya. Segeralah datuk kerjakan titah Yang Maha Mulia itu.</u>” Maka kata bendahara, “Ayo, Laksamana, demi Allah dan Rasul-Nya, bahawa sekali-kali hamba tiada mau mengerjakan seperti titah raja itu. Biarlah orang kaya berlepas diri datang ke mana dahulu, kerana Duli Yang Dipertuan lagi murka.” Maka sahut Laksamana, “Baiklah, mana titah datuk sahaya turut. Tetapi Si Tuah tiada mau bertuan lain; sehingga mati sudahlah.” (HHT, 2017:193)	宰相说：“水师提督，陛下下旨处死您。”水师提督听了宰相的话后，从腰部拔出神剑呈交宰相，并说：“一切赞美归于真主。小臣忠臣不事二主，小臣对陛下一片忠心，请宰相立即执行陛下圣旨！”宰相说：“水师提督啊，真主作证，老臣不愿执行陛下圣旨。陛下正在盛怒，您最好自我放逐，到什么地方去躲一躲。”水师提督应道：“好，遵命。但小臣不愿投奔其他君主，鞠躬尽瘁，死而后已。” (Hang Du A Chuan Qi 2006:198)

Transliterasi: ...[yiqie] [zanmei] [guiyu] [zhenzhu]. [xiaochen] [zhongchen] [bushi] [er] [zhu], [xiaochen] [dui] [bixia] [yipian] [zhongxin], [qing] [zaixiang] [liji] [zhixing] [bixia] [shengzhi]...[dan] [xiaochen] [buyuan] [touben] [qita] [junzhu], [jugongjincui], [sierhouyi].

Glos: ...[segala] [pujian] [dimiliki] [Tuhan]. [patik] [hamba yang setia] [tidak berkhidmat] [kedua] [tuan], [patik] [terhadap] [ke bawah duli paduka] [sekeping] [hati setia], [sila] [bendahara] [segera] [menjalankan] [ke bawah duli paduka] [titah]...[tetapi] [patik] [tidak mahu] [mengabdikan] [lain] [raja], [bekerja keras sepenuh jiwa raga], [sehingga ke akhir hayat].

Kupasan terhadap wacana ini adalah seperti paparan dalam Jadual 6.

Jadual 6 Analisis laras bahasa mengenai wacana semasa Hang Tuah dihukum mati.

	Teks sumber	Teks sasaran
Medan Wacana	Perbualan rahsia antara bendahara dengan Hang Tuah.	Perbualan rahsia antara bendahara dengan Hang Tuah.
Mod Wacana	Bahasa formal yang mengandungi istilah khusus dalam agama.	Bahasa formal yang mengandungi penjelasan untuk agama dan mengandungi peribahasa.
Tenor Wacana	Hormat dan akrab.	Hormat dan akrab.

Berdasarkan pemerhatian pada medan wacana yang dipamerkan dalam Jadual 6, teks sumber menggambarkan perbualan antara Bendahara dengan Hang Tuah yang membincangkan kesetiaan Hang Tuah kepada Sultan Melaka. Keadaan yang digambarkan menunjukkan bahawa Bendahara menyampaikan titah Sultan untuk menjatuhkan hukuman mati kepada Hang Tuah, tetapi Hang Tuah dengan tegas menyatakan dirinya tidak akan menderhaka kepada rajanya dan menerima hukuman tersebut tanpa persoalan. Dalam teks sasaran, keadaan yang sama juga digambarkan, dengan fokus kepada ketaatan Hang Tuah terhadap rajanya. Bendahara dalam teks sasaran menyampaikan titah hukuman mati tersebut, tetapi Hang Tuah tetap menunjukkan kesetiannya, tanpa mengabaikan tanggungjawabnya sebagai seorang hamba yang setia meskipun sedang berdepan dengan hukuman mati.

Dari sudut mod wacana pula, teks sumber menggunakan bahasa Melayu yang sangat formal dan penuh dengan kehormatan. Penggunaan istilah agama seperti

“Alhamdulillah” dan “demi Allah dan Rasul-Nya” mencerminkan gaya bahasa formal serta menunjukkan keikhlasan dan kepercayaan Hang Tuah serta Bendahara dalam menjalankan amanah mereka. Penggunaan bahasa yang penuh hormat ini memperkuat makna kesetiaan Hang Tuah dan Bendahara terhadap raja Melaka, serta menunjukkan pengabdian mereka kepada agama. Teks sasaran juga menggunakan bahasa yang formal, namun terdapat penyesuaian dalam istilah agama agar sesuai dengan tahap pemahaman pembaca bahasa sasaran. Frasa seperti “Alhamdulillah” diterjemahkan sebagai 一切赞美归于真主 (segala puji adalah kepada Tuhan), dan istilah “demi Allah dan Rasul-Nya” diubah menjadi frasa 真主作证 (Tuhan yang menjadi saksi). Perubahan mod ini menunjukkan peralihan daripada istilah keagamaan yang spesifik kepada frasa yang mencerminkan maksud konotatif dalam budaya bahasa sasaran.

Di samping itu, ungkapan formal seperti “Si Tuah tiada bertuan dua tiga” dan “Si Tuah tiada mau derhaka kepada tuannya” juga mencerminkan kesetiaan mutlak Hang Tuah kepada raja dengan jelas. Penggunaan “Si Tuah” memperlihatkan sikap Hang Tuah yang rendah diri, manakala frasa “tiada bertuan dua tiga” dan “tiada mau derhaka kepada tuannya” menegaskan keteguhan prinsip kesetiaan beliau. Ungkapan formal ini dikekalkan dan diterjemahkan menjadi 小臣忠臣不事二主, 小臣对陛下一片忠心 (patik hamba yang setia dan tidak mengabdikan diri kepada dua tuan, patik adalah sepenuh hati setia terhadap tuanku) yang juga menyerlahkan ketaatan Hang Tuah.

Selain itu, ungkapan kesetiaan Hang Tuah dalam frasa “sehingga mati sudahlah” diterjemahkan dengan peribahasa China 鞠躬尽瘁, 死而后已 (bekerja keras sepenuh jiwa raga sehingga ke akhir hayat) yang memperkaya makna kesetiaan Hang Tuah dan semangat pengorbanannya dalam wacana sasaran.

Seterusnya, dari aspek tenor wacana, hubungan antara Hang Tuah dan Bendahara dalam teks sumber menunjukkan keakraban yang tinggi, seperti yang disampaikan melalui penggunaan bahasa yang tidak sepenuhnya formal tetapi tetap menghormati hierarki. Walaupun Bendahara mempunyai kuasa untuk melaksanakan titah raja, beliau menasihati Hang Tuah untuk melarikan diri sebagai tanda keprihatinannya terhadap Hang Tuah. Sepertimana yang dinyatakan oleh Muhd Norizam Jamian & Zubir Idris (2019:88), tindakan Bendahara ini menggambarkan kebijaksanaan dan kesetiaannya terhadap keadilan tanpa melanggar kesetiaannya kepada Sultan. Selain itu, istilah sapaan “datuk” yang digunakan oleh Hang Tuah turut menggambarkan kedekatan antara mereka, kerana Hang Tuah menyampaikan rasa hormat tanpa berlebihan dalam bahasa formal. Dalam teks sasaran, hubungan yang sama antara Hang Tuah dengan Bendahara masih terpelihara, meskipun beberapa istilah sapaan digantikan. Sebagai contoh, istilah “datuk” digantikan sebagai 宰相 (Bendahara).

Perubahan ini adalah perlu bagi mengurangkan unsur keakraban dalam perbualan mereka. Namun, sapaan ini tetap menunjukkan status dan hierarki Bendahara dalam konteks kerajaan.

Berdasarkan analisis Data 3 ini, dapat disimpulkan bahawa penterjemah berusaha untuk mengekalkan unsur-unsur penting dalam medan, mod dan tenor wacana sambil melakukan beberapa perubahan bagi memudahkan pemahaman pembaca sasaran. Perubahan yang dilakukan oleh penterjemah dalam mod dan tenor wacana mencerminkan usaha untuk mengekalkan keaslian emosi dan nilai dalam interaksi watak, sambil memastikan kesetiaan Hang Tuah kepada raja Melaka dapat dirasai oleh pembaca sasaran, sesuai dengan norma budaya bahasa sasaran.

Jadual 7 Data 4 (Wacana semasa Hang Tuah menyelamatkan kuda).

Teks sumber	Teks sasaran
Maka raja pun teringat akan Laksamana. Maka raja pun menyuruh memanggil Laksamana; Laksamana pun segera datang ke dalam taman itu mengadap raja. Maka titah raja, “Hai Laksamana, kuda permainan anakku itu jatuh ke dalam telaga tahi; sebab inilah maka kita suruh panggil Laksamana ini. Seorang pun segala tuan-tuan ini tiada ada bercakap menaikkan kuda itu.” Maka Laksamana pun menyembah, “Daulat tuanku, patik lihat juga dahulu kuda itu.” Maka Laksamana pun menyembah lalu berjalan kepada tempat kuda itu. Maka dilihat oleh Laksamana kuda itu jatuh terselam di telaga tahi itu, sehingga kepalanya juga lagi tinggal. Setelah dilihat oleh Laksamana, Laksamana pun berdatang sembah, “Ya tuanku, mohonkan kain barang tujuh kayu akan patik. <u>Insyallah, patiklah bercakap melepaskan kuda itu dari dalam telaga tahi itu.</u>” (HHT, 2017: 263)	国王心中不悦，后来想起了水师提督，国王传旨：“马上去召水师提督来！”水师提督立即应召，拜见国王。国王说道：“水师提督，千里马跌落粪池，众爱卿都设法去救它起来，结果都救不起来。您来试试。”水师提督跪拜行礼，然后到现场观察。看到千里马全身淹在粪水中，只剩下头部在水面上。他看了后向国王奏道：“陛下，请赐七匹布给小臣。如果崇高的真主允许，小臣或能把千里马从粪池中救出来。” (<i>Hang Du A Chuan Qi</i> 2006:266)
Transliterasi: ...[ruguo] [chonggao] [de] [zhenzhu] [yunxu], [xiaochen] [huo] [neng] [ba] [qianlima] [cong] [fenchi] [zhong] [jiu] [chulai].	
Glos: ...[kalau] [agung] [kata abstrak] [Tuhan] [mengizinkan], [patik] [mungkin] [dapat] [kuda teji] [dari] [kolam tahi] [dalam] [menyelamatkan] [keluar].	

Kupasan terhadap wacana ini adalah seperti paparan dalam Jadual 8.

Jadual 8 Analisis laras bahasa mengenai wacana semasa Hang Tuah menyelamatkan kuda.

	Teks sumber	Teks sasaran
Medan Wacana	Perbualan rasmi antara raja dengan hamba.	Perbualan rasmi antara raja dengan hamba.
Mod Wacana	Bahasa yang tidak sepenuhnya formal.	Bahasa yang tidak sepenuhnya formal.
Tenor Wacana	Akrab dan menunjukkan hierarki.	Akrab dan menunjukkan hierarki.

Dalam Jadual 8, dari sudut medan wacana dalam teks sumber, Raja Melaka memanggil Hang Tuah untuk menyelamatkan kuda milik anaknya yang terjatuh ke dalam lubang najis. Para pembesar lain tidak mampu untuk mengatasi masalah ini. Hang Tuah, tanpa ragu atau pertanyaan, segera mematuhi perintah Sultan. Tindakan ini menunjukkan kesetiaannya yang tulus dan keengganannya untuk menolak apa-apa titah raja, walaupun tugas yang diberikan tidak berkait langsung dengan kedudukannya sebagai Laksamana. Teks sasaran turut menggambarkan peristiwa yang sama, yakni raja meminta Hang Tuah untuk menyelamatkan kuda yang terjatuh ke dalam lubang najis. Hang Tuah tetap melaksanakan tugas ini dengan segera, sesuai dengan sikap kesetiaan dan kepatuhannya terhadap raja.

Melalui jadual tersebut, dapat diperhatikan tentang gaya mod wacana dalam teks sumber, iaitu maklumat disampaikan melalui perbualan langsung antara raja dan Hang Tuah dengan gaya bahasa yang tidak sepenuhnya formal. Hal ini demikian kerana raja menggunakan bahasa yang lebih cenderung kepada bahasa harian, sedangkan Hang Tuah tetap mengekalkan gaya bahasa istana melalui frasa kehormatan seperti “Daulat Tuanku”. Penggunaan frasa ini menegaskan formaliti dan sikap hormat yang dipelihara oleh Hang Tuah dalam hubungannya dengan raja, memperlihatkan kesetiaan dan kepatuhan Hang Tuah walaupun dalam suasana komunikasi yang tidak sepenuhnya formal. Dalam teks sasaran, unsur bahasa yang tidak sepenuhnya formal daripada pihak raja serta penggunaan bahasa formal daripada pihak Hang Tuah dipertahankan melalui penggunaan gelaran kehormatan dalam bahasa China klasik seperti 陛下 (Paduka) dan 小臣 (hamba kecil). Penggunaan gelaran ini berjaya memelihara nuansa kehormatan dalam konteks istana serta menunjukkan kesopanan yang khas dalam budaya istana China. Selain itu, frasa agama “Insyallah” diterjemahkan dan dijelaskan menjadi 如果崇高的真主允许 (Jika Allah

yang Maha Kaya mengizinkan). Terjemahan ini mengekalkan makna kehormatan dan kesopanan sepertimana yang disampaikan dalam teks sumber.

Melalui penelitian terhadap tenor wacana pula, hubungan antara raja dengan Hang Tuah dalam teks sumber mencerminkan sistem hierarki yang kuat, yakni raja memberikan arahan langsung dan Hang Tuah mematuhi dengan kesetiaan dan penghormatan yang mutlak. Meskipun tugas menyelamatkan kuda dari lubang najis tidak sesuai dengan kedudukannya sebagai seorang Laksamana, Hang Tuah tetap menunjukkan ketaatannya tanpa syarat. Hal ini menggambarkan kesetiaan Hang Tuah yang tidak berbelah bagi kepada raja, serta memperlihatkan keakraban yang terjalin antara mereka, bahkan tugas yang bersifat peribadi dan tidak formal turut diserahkan kepada Hang Tuah. Dalam teks terjemahan, hubungan hierarki dan keakraban antara raja dengan Hang Tuah tetap terpelihara. Cerminan struktur sosial yang tegas serta keakraban yang unik antara raja dengan Hang Tuah dijelmakan semula dalam teks sasaran dengan jelas sekali.

Analisis Data 4 ini menunjukkan bahawa mod bahasa antara teks sumber dengan teks sasaran berfungsi untuk mengekalkan kesantunan dan hierarki yang sesuai dalam komunikasi istana. Dalam teks sumber, perbualan antara raja dengan Hang Tuah melalui penggunaan bahasa tidak sepenuhnya formal pada pihak raja, sementara Hang Tuah tetap mematuhi bahasa istana yang penuh hormat. Keadaan ini terserlah melalui frasa “Daulat Tuanku”. Penterjemah cenderung menyesuaikan nuansa ini melalui penggunaan gelaran kehormatan dalam bahasa China klasik seperti 陛下 (paduka) dan 小臣 (hamba kecil). Ternyata, terjemahan teks sasaran berjaya memindahkan maklumat teks sumber dengan memelihara aspek medan, mod dan tenor bahasa.

PERBINCANGAN

Analisis terhadap sifat kesetiaan Hang Tuah kepada raja dalam *Hikayat Hang Tuah* (HHT) menunjukkan bahawa Hang Tuah sememangnya layak digelar sebagai “manusia yang luar biasa” atau “*superman*”, sepertimana yang disokong oleh Hassan Ahmad (2005:147) serta Hashim Musa dan Rohaidah Kamaruddin (2015:22). Kesetiaan Hang Tuah tergambar melalui tindakannya yang konsisten, tidak kira ketika diutus ke negeri asing, menghadapi musuh, dijatuhi hukuman mati, mahupun ketika menjalankan tugas yang remeh seperti menyelamatkan kuda yang jatuh ke dalam lubang najis. Perwatakannya menyerlahkan ciri seorang laksamana yang taat, beradat dan gagah perkasa (Hassan Ahmad, 2005:149–150). Oleh itu, Hang Tuah dipaparkan sebagai “lelaki ideal” yang menggambarkan pemikiran kolektif bangsa Melayu (Norliah Taslim, 2012:170).

Penemuan kajian ini juga menunjukkan bahawa medan, mod dan tenor wacana berfungsi secara kolektif untuk mengungkapkan nilai budaya Melayu yang kompleks dalam teks sumber, terutamanya mod wacana yang memainkan peranan penting dalam memastikan maklumat budaya sampai kepada pembaca bahasa sasaran. Penterjemah berjaya mengekalkan bahasa istana klasik feudal China untuk menonjolkan nilai formaliti dan penghormatan dalam bahasa istana Melayu. Hal ini selaras dengan gagasan Zainal Kling (2005:19) bahawa minda Melayu mencakupi kognisi, emosi dan tindakan yang wujud dalam naratif budaya masyarakat Melayu.

Selain itu, usaha penterjemah ini turut memperkukuh pandangan Hassan Ahmad (2005:146-147) bahawa kesusasteraan seperti *Hikayat Hang Tuah* bukan hanya mencerminkan naratif sejarah tetapi juga mewakili tamadun dan pemikiran bangsa Melayu. Dalam konteks ini, imej mental kesetiaan Hang Tuah kepada rajanya telah disampaikan dalam teks sasaran melalui medan, mod dan tenor wacana, sekali gus memastikan nilai budaya ini tetap relevan dalam konteks pembaca bahasa sasaran.

KESIMPULAN

Sebagai kesimpulan, kajian ini mendapati bahawa budaya kesetiaan Hang Tuah kepada raja dalam HHT bukan sahaja penting dari segi naratif, tetapi juga sebagai satu imej mental yang mencerminkan pemikiran kolektif bangsa Melayu. Analisis wacana membuktikan bahawa nilai budaya ini dapat disampaikan secara berkesan melalui terjemahan yang menitikberatkan medan, mod dan tenor wacana.

Kecenderungan penterjemah dalam mengekalkan bahasa istana klasik China untuk menggambarkan bahasa istana Melayu memastikan bahawa pembaca teks sasaran dapat merasai suasana formal, sopan dan penuh penghormatan. Usaha ini sejajar dengan gagasan Goh Sang Seong (2024:4) bahawa setiap unit bahasa dalam teks sumber tidak hanya mewakili simbol atau perkataan, tetapi juga imej mental yang mendalam dan holistik. Dengan ini, mesej budaya kesetiaan dalam teks sumber berjaya disampaikan dengan berkesan kepada pembaca teks sasaran.

Tuntasnya, kajian ini memperkukuh gagasan sarjana bahawa sifat kesetiaan Hang Tuah dalam HHT bukan sahaja penting dari segi penceritaan, tetapi juga sebagai satu imej mental yang berfungsi menyampaikan pemikiran kolektif bangsa Melayu. Kesetiaan penterjemah terhadap mesej budaya kesetiaan dalam teks sumber menjadikan teks sasaran yang dihasilkan dapat menyampaikan mesej budaya kesetiaan yang serupa kepada pembaca teks sasaran.

PENGHARGAAN

Pengarang merakamkan penghargaan kepada Yunnan Minzu University dan Universiti Sains Malaysia atas sokongan yang diberikan dalam menjalankan kajian ini.

PENDANAAN

Penerbitan makalah ini dibiayai oleh Dewan Bahasa dan Pustaka.

PENYATAAN KETERSEDIAAN DATA

Data yang menyokong kajian tersedia dalam makalah ini.

PERISYTIHARAN

Konflik kepentingan: Pengarang tidak mempunyai sebarang konflik kepentingan dari segi kewangan dan bukan kewangan untuk diisytiharkan.

RUJUKAN

- Abdul Razak Salleh, Puteri Norsabirah Jamaludin, & Shaharir Mohamad Zain. (2015). Unsur matematik dalam Hikayat Hang Tuah. *Kesturi 2015*, 25(1), 1–16.
- Asmah Haji Omar. (2005). Ruang, sekitaran, dan bidang peradaban: Suatu penggambaran berasaskan bahasa. Dalam Anwar Ridhwan (ed.), *Minda Melayu* (hlm. 121–144). Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Asmah Haji Omar. (2016). *Bahasa Diraja –Edisi Baharu*. Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Awang Azman Awang Pawi & Hayati Adnan (2022). Mengangkat kedaulatan institusi diraja melalui pengucapan istana: Kajian istiadat pertabalan diraja negeri Pahang. *PENDETA*, 13(2), 17–29. <https://doi.org/10.37134/pendeta.vol13.2.fa.2.2022>
- Darwalis Sazan. (2023). Penggunaan kata “Hamba” dalam teks hikayat terpilih abad ke-17 dan abad ke-19. *Rumpun Jurnal Persuratan Melayu*, 11(1), 75–88.
- Goh Sang Seong. (2024). Kaedah dan teknik terjemahan bahasa Cina-bahasa Melayu. Dalam Goh Sang Seong (Ed.), *Kaedah, teknik dan fenomena terjemahan bahasa Cina-bahasa Melayu*, (hlm. 1–21). Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Hashim Musa, & Rohaidah Kamaruddin. (2015). *Hang Tuah catatan Okinawa*. Universiti Putra Malaysia.

- Hassan Ahmad. (2005). Minda Melayu dalam kesusasteraan melayu tradisional. Dalam Anwar Ridhwan (Ed.), *Minda Melayu* (hlm. 145–162). Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Hatim, B., & Mason, I. (2001). *Yu Pian Yu Yi Zhe (Discourse and The Translator)*. Shanghai Foreign Language Education Press.
- Huang Yuanhuan. (2006). *Hang Du A Chuan Qi* (Hikayat Hang Tuah). Intelligentsia Book Station Sdn Bhd.
- Hussin Sarif. (2010). *Keimplisitan ujaran dalam Hikayat Hang Tuah dari sudut pragmatik* [Disertasi kedoktoran yang tidak diterbitkan]. Universiti Putra Malaysia.
- Jelani Harun. (2010). Perbandingan adat istiadat kesultanan Melayu-Jepun berdasarkan naskhah klasik. Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Kamaruddin M. Said. (2007). Minda orientalis dan minda pasca-kolonial: Politik membaca Hikayat Hang Tuah. *Akademika*, 70(1), 41–56.
- Kamus Dewan Edisi Keempat*. (2007). Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Kassim Ahmad, & Noriah Mohamed. (2017). *Hikayat Hang Tuah*. Dewan Bahasa dan Pustaka dan Yayasan Karyawan Kuala Lumpur.
- Liu Miqing. (2006). *Wen Hua Fan Yi Lun Gang* (Outline of Cultural Translation). China Translation Corporation.
- Mardiah Mawar Kembaren. (2014). Kesetiaan gocah pahlawan lambang jati diri masyarakat Melayu Deli terhadap raja (Pemerintah). *Rumpun Jurnal Persuratan Melayu*, 2(1), 180–206.
- Mohd Haniff Mohammad Yusoff. (2022). Citra Puteri Gunung Ledang menurut perspektif *Hikayat Hang Tuah*. *MALIM: Jurnal Pengajian Umum Asia Tenggara*, 23, 167–175.
- Mohd Samsudin. (2023). Hang Tuah dari sudut kesarjanaan. *MALAYSIA dari segi SEJARAH*, 52(1), 13–13.
- Muhammad Haji Salleh. (2000). *Puitika Sastera Melayu*. Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Muhd Norizam Jamian, & Zubir Idris. (2019). Kebijaksanaan adab dalam Hikayat Melayu Tradisional. *Akademika*, 89, 81–91.
- Norazimah Zakaria. (2015). Penghayatan nilai murni dalam pembangunan modal insan melalui kesusasteraan Melayu tradisional. *Jurnal Peradaban Melayu*, 10, 25–32.
- Norazimah Zakaria, Mazarul Hasan Mohamad Hanapi, Nur Farahkhanna Mohd Rosli, Azhar Wahid, & Ani Omar. (2020). Malay authors strategies in displaying the intelligence of the figures and its effects in traditional Malay Literary Texts. *International Journal of Innovation, Creativity and Change*, 11(5).
- Noriah Taslim. (2012). The making of the medieval Malay Hero Hang Tuah: Stories behind the epic scene. *Malay Literature*, 25(2), 159–176.
- Nor Idatul Akmar Zulkipli, & Haslina Haroon. (2023). Penterjemahan karya sastera Melayu oleh institut terjemahan & buku Malaysia. *Muallim Journal of Social Sciences and Humanities*, 7(3), 35–57.
- Rahmah Bujang. (2012). The construction of the Malay hero as conceived in *Hikayat Hang Tuah*. *Malay Literature*, 25(2), 177–197.

- Tengku Intan Marlina Tengku Mohd Ali, & Salinah Ja'afar. (2013). Simbol kebesaran daulat, mahkota dan keris dalam Hikayat Hang Tuah. *Jurnal Melayu*, 11, 99–109.
- Tuan Siti Nurul Suhadah Tuan Adnan., & Mohd Firdaus Che Yaacob. (2023). Akal budi orang Melayu menerusi cerita-cerita rakyat. *PENDETA*, 14(2), 56–70.
- Williams, R. (2015). *Keywords: A vocabulary of culture and society*. Oxford University Press.
- Zainal Kling. (2005). Minda Melayu–Suatu tafsiran. Dalam Anwar Ridhwan (ed.), *Minda Melayu*, (hlm. 17-61). Dewan Bahasa dan Pustaka.